

Gro Elisabeth Paulsen, 01.12.2025

Til utvalget for fremtidens skole.

Følgende innspill tar utgangspunkt i punkter som Bjørn Haugstad fremførte under Lektorkonferansen 2025 i Oslo den 19.november.

1 Haugstads første punkt handlet om skolens rolle i det postfaktuelle samfunnet, stilt overfor relativisering av kunnskap og i et demokrati under press. Disse utviklingstrekkene skjer i stor grad utenfor skolen, samtidig som norsk skolepolitikk har svekket skolens muligheter til å være en motkraft. I de siste 30-35 årene har toneangivende pedagogiske trender tvert imot fungert som en spydspiss for postmodernistisk tankegods der varig kunnskap ikke finnes eller er verdt bryet å tilegne seg. Luftige og høyttrevende kompetansemål kan sees som uttrykk for dette. Den fagorienterte kunnskapsskolen ble definert som mer eller mindre utdatert. Skolen trenger derfor en klargjøring av hvilket kunnskapssyn den skal bygge på og formidle til elevene. Skolens rolle som kunnskapsinstitusjon og samfunnsinstitusjon må også tydeliggjøres.

2 Krav til basiskunnskap må komme først og integreres i skolens dannelsesoppdrag. Relativiseringen av kunnskap kombinert med et krav om å tilpasse de ulike fagplanene til en felles mal med ensartet begrepsbruk har styrt læreplanskrivingen de siste 25 årene. Dette har gått ut over fagenes egenart, og svekket faglig kvalitet og mangfold i skolen. Ideen om at kompetanse kan bygges uten å gå veien om realkunnskap har hatt feste i både departement, i direktorat og blant kommunale skoleeiere. Fagorienterte lektorer og lærere har blitt avleid med at deres syn på kunnskaper kun var uttrykk for snevre profesjonsinteresser. På kurs i vurdering av eksamensbesvarelser på Vg3 har jeg hørt sentralt ansvarlige for eksamenssystemet formane lektorene om at 2 + 2 «kan» være lik 5. Man måtte utvise en «positiv rettholdning», ikke legge vekt på feil og heller lete etter noe som kanskje var «kreativt» og «originalt». Denne postmoderne innstillingen til realkunnskap har gjerne blitt knyttet til tanken om at ros – og kun ros – er pedagogisk smart. Elever som blir opplært til at faglig kritikk er en personlig krenkelse, får ikke de faglige tilbakemeldingene de fortjener og trenger for å vokse. En skole som aldri våger annet enn å rose eleven, bidrar ikke til å utvikle elevens kritiske tenkning, som også må innbefatte evne til selvkritikk – og dermed personlig vekst. Jeg anbefaler utvalget å innhente mer informasjon om karakterinflasjon og belyse hvilken effekt det har at den enkelte elev får sviktende kunnskap om eget kunnskaps- og ferdighetsnivå. Den teknologiske utviklingen gjør evnen til kildekritikk viktigere enn noensinne. Da er erfaringen med egne feiltakelser og misforståelser et godt utgangspunkt.

3 Et faglig sluttvurderingssystem som øker tilliten til utdanningsinstitusjonene. Eksamensinstituttet må utformes som en grundig, ekstern sluttvurdering av den enkelte elevs faglige kunnskaper og ferdigheter. Særlig i videregående skole må sluttvurdering sikre likebehandling og mest mulig objektiv faglig vurdering, og holdningen til fusk må strammes opp betraktelig. Likegyldigheten til fusk er en del av den postfaktuelle trenden og undergraver skolens dannelsesoppdrag. Tilliten til

utdanningsinstitusjonene våre står under press når vi ikke kan stole på at vitnemålene gir et sannferdig bilde av de faglige resultatene. I følge St.mld.34 har ca 40 % av elevene så svake ferdigheter i lesing og skriving at de mangler forutsetninger for å delta i videre studier og/eller arbeid. Dersom denne svakheten ikke fremgår av standpunktkarakterene til de samme elevkullene, må det bety at mange skoler bedrar elever med uriktig gode karakterer. Dette kan igjen henge sammen med at mange lærere er overbelastet og mangler tid, energi og ideologisk ryggdekning til å sette strengere og mer sannferdige standpunktkarakterer. Det kan også henge sammen med elevenes rettigheter og «krav» på et vitnemål som er minst like fint som alle andres. Når skolen oppfattes som en serviceinstitusjon for den enkelte elev, og kun det, tvinges den til elevpopulisme og mister sin rolle og legitimitet som kunnskapsinstitusjon.

4 Både individets rettigheter og fellesskapets interesser må fremheves i vurderingssystemet. Eksamen gjelder ikke bare den enkelte, men må også fungere som en kontroll av at hver skole og skoleeier holder mål. Skoleeiere kan i dag i stor grad dekke seg bak gode standpunktkarakterer på «sine» skoler. Både enkeltlærere, skoleledere, skoleeiere og skolepolitikere har en egeninteresse i å gi elever og foreldre så gode karakterer at de unngår klager. Vi får et problemskyvespill der elever som mangler forutsetninger for neste trinn i skolesystemet, skyves videre og til slutt ut i et voksenliv som funksjonelle analfabeter.

Man bør vurdere standpunktkarakterenes rolle i dagens situasjon med AI. Den enkelte lærer har sjelden tid/kapasitet til å sjekke elevenes arbeider. Det er også meget uheldig at «streng» lærere må konfrontere rettighetsbevisste elever som blånekter for at de faktisk har fusket, og som krever at skolen skal fremlegge rettslige bevis før det settes en dårlig karakter. Dagens system med standpunktkarakterer er basert på en før-digital verden.

Både muntlig og skriftlig eksamen bør snarest endres i alle fag slik at én del er helt uten hjelpemidler, eventuelt med papirbaserte hjelpemidler, og én del med hjelpemidler der prøven også tester elevens ferdigheter i bruk av kilder. Det er stor motvilje mot dette blant skoleeiere, blant annet fordi det kan være praktisk vanskelig å skaffe pc'er som kun fungerer som tekstbehandlingsverktøy. Alternativet er penn og papir, som er svært tungvint, men gjør kontroll mulig. Et annet alternativ er at AI tas i bruk for å lage en logg av kandidatens tekstproduksjon, slik at sensor får teknisk bistand til å vurdere besvarelsen på bakgrunn av kildebruk og programvare. En forsvarlig kontroll av kildebruk vil nødvendigvis bety mer tid til sensor og/eller teknisk assistanse. Hovedpoenget er at strengere, nasjonale krav til gjennomføring av eksamen vil tvinge frem bedre teknologiske løsninger. Det vil også bidra til at elevene umiddelbart motiveres til å forberede seg på en eksamenssituasjon, og et liv, uten teknologiske krykker. Dette kan igjen understøtte skolens dannelsesoppdrag. Vi vil ikke utdanne juksefolk men borgere som respekterer samfunnets spilleregler.

En mulig praktisk løsning kan være at flere eksamener og karakterstøttende prøver utvikles digitalt og styres sentralt. Den svenske ordningen med Nationella prov kan brukes som modell. Ordforståelsestesten er ett eksempel. Teknologisatsningen, og

teknologioptimismen, i skolen har vært formidabel, til dels hodeløs, og har i større grad dreid seg om aktiviteter enn om resultater og kvalitetssikring. Her trengs en snuoperasjon.

5 Friggjøring av tid til skolens kjerneoppdrag: undervisningsarbeid. Norsk skole har i tiår brukt store ressurser på teknologi. Nesten ingenting av denne satsningen har bidratt til å lette lærernes arbeidssituasjon. Snarere har det vært motsatt. Trass i kampanjer for å fremsnakke undervisningsyrkene virker yrket lite attraktivt på unge. De vet for mye om lærernes lave status i den norske skolen og har lærerne slitne og nedlesset i arbeidsoppgaver.

Momenter som kan vurderes for å lette arbeidspresset for lærere:

En sluttvurdering som i større grad er ekstern og basert på nasjonale vurderingskriterier, og som flytter mer av kvalitetskontrollen i skolen over på (faglige)resultater og bort fra dokumentasjon av prosess. Lærerens rolle blir den som hjelper og gir underveisvurdering, mens rollen som dommer overtas av sensor. Fraværshåndtering basert på teknologi der den enkelte elev selv direkte må registrere sin tilstedeværelse i klasserommet. Et eksempel på et slikt system er appen GoPlenum. Elevenes personopplysninger havner uansett i det digitale systemet, og personverninteresser må uansett ivaretas. Dersom elevene selv må registrere seg, både når de går inn i og ut av klasserommet, vil det skjerpe bevisstheten om fraværreglene. Det vil spare faglærere for arbeid, og det vil spare dem for evige forhandlinger om hva som gjelder. Et slikt system vil også sikre større likebehandling av elevene. Faglærer må selvsagt ha mulighet til å føre inn i systemet at klassen eller enkeltelever arbeider utenfor et gitt klasserom en gitt time.

Inspeksjon i friminuttene og ivaretagelse av sikkerheten i skolemiljøet overtas av andre enn lærerne. Særlig på skoler der vold mot medelever og lærere er et problem, vil det være hensiktsmessig med en type vektore med spesialopplæring i å håndtere slike saker. Både elever og lærere trenger bedre beskyttelse mot enkeltelever som truer både lærings- og arbeidsmiljø. I tillegg trenger flere skoler et bedre vakthold for å beskytte elevene mot narkotikaselgere og andre kriminelle.

6 Det er skolens domene å tilby undervisning og veiledning innenfor et strukturert pedagogisk opplegg. Læring foregår overalt og til alle tider hvor mennesker ferdes. Undervisningsbegrepet bør tydeliggjøres og knyttes til krav om at lærer har kompetanse i det aktuelle faget. Dersom man mener alvor med at lærerprofesjonen skal styrkes, kan ikke lokale skoleeiere gis adgang til å bruke ufaglærte. Det anbefales at utvalget gjennomgår alle skolens styringsdokumenter og erstatter ordet læring med ordet undervisning der det er snakk om skolens oppgaver. Gjennom 90-tallsreformene ble det innført en pedagogisk ideologi der den autonome eleven selv, i teorien, tok ansvar for egen læring. Det er selvsagt at elevene skal lære. Læring foregår imidlertid alltid og overalt hvor mennesker er våkne og aktive. Det særegne ved skolen er at der settes læring i system, kunnskapen er ordnet i fag, og det er utviklet pedagogiske systemer i form av undervisning for at elevenes skal lære seg de kunnskaper og ferdigheter samfunnet mener er viktige. Ved å la læring erstatte undervisning i språket om skolens virksomhet, uttrykker man at skolen som institusjon er overflødig. Ved å la begrepet læring erstatte undervisning har skoler

behendig kunnet definere såkalte lærerløse timer som en pedagogisk modernisering, eller rettere sagt en postmodernisering. Stort elevfravær er en logisk følge når skolen underkommuniserer at eleven trenger undervisning innenfor et fellesskap. Læring kan jo enhver drive med på egen hånd når alle læremidler finnes på nettet og AI lager korte sammendrag.

7 Noe pedagogisk tankegods bør eksplisitt og offisielt vrakes.

Læreplanene må stille tydeligere krav om kunnskaper og ferdigheter i fagene, og må gjenspeile at det finnes ulike fagtradisjoner. Å bruke én og samme mal og ensrette fagligheten i skolen fungerer dårlig. Elevene trenger mer variasjon i skoledagen, og dette kan oppnås ved at de ulike fagene og faglærerne i større grad får utvikle sine egne metoder. Svært mye av skolenes utviklingsarbeid har dreid seg om å innføre metoder og pedagogisk terminologi som gjør virksomheten mer enhetlig og lettere å lede. Det synes som om en form for saksbehandlingspedagogikk har vært målet, og selv dannelsesmålet har vært operasjonalisert og presset gjennom målstyringsideologien. Dette instrumentelle og skjematiske synet på læring har ført til meningsløst byråkrati. Målstyringsideologer innførte i sin tid krav om at hver eneste skoletime skulle ha et operasjonalisert mål som igjen skulle evalueres etter hver time. Man glemte at livet i en skoleklasse også skal inneholde felles opplevelser.

Elevenes personlige utvikling og dannelse er ikke bare viktig for elevens skyld, men også for samfunnet. Relativisering av kunnskap og økt polarisering kan i verste fall true det norske demokratiet. Trivialiseringen av skolens innhold og overdreven tilrettelegging og forenkling må motarbeides. Elever må stimuleres til å lese flere, lengre og vanskeligere tekster. Dette kan gjøres ved å innføre mer opplevelseslesning, både individuelt og i klassefellesskapet. Det er ikke nødvendig å analysere hver eneste skjønnlitterær tekst, og det er ikke nødvendig at elevene forstår hvert eneste ord i en roman eller en fagbok. Men det er nødvendig at elevene leser mer i papirformat og «for moro skyld». Nyere forskning tilsier at romanlesning bidrar til å utvikle leserens evne til empati. Det finnes også plausible teorier om at utbredelsen av allmenn leseferdighet og tilgang på romaner i sin tid bidro til å gjøre samfunnet mindre voldelig. Når utvalget tar for seg dannelsesmålene i fremtidens skole, bør man løfte frem forskning på dette området.

Også når det gjelder psykisk helse, og innsikt i andre menneskers psyke og vanskeligheter, kan skjønnlitteratur bidra positivt. Smart-telefoner og sosiale medier får gjerne skylden for barns uhelse, men dette kan også henge sammen med at digitale medier fortrenger lesing. Når vi vet at bøker og høytlesing kjennetegner hjem med høyere sosialøkonomisk status, og at dette igjen gagnar både akademiske ferdigheter og psykisk helse, er det viktig at fellesskolen i fremtiden søker å gi alle barn mange leseopplevelser. Da må lesing av lange tekster gjeninnføres som obligatorisk i skolen.

Det sies av barns psykiske helse forverres fordi de utsettes for urealistiske krav og forventninger gjennom sosiale medier. Det har neppe bidratt positivt at flere årskull elever er lært opp i en målstyringspedagogikk som krever uavlatelig vurdering. Begrepet underveisvurdering kan med fordel erstattes med faglig veiledning, og selve vurderingsbegrepet knyttes til ulike former for sluttvurdering.

Undertegnede er utdannet cand.philol. fra UiO og har drøyt 20 års undervisningserfaring, hovedsakelig i videregående skole, både i studieforberedende og yrkesfaglige program. I samme periode virket jeg som sensor ved lokalt gitte og sentralgitte eksamener, som klagesensor og som eksamenskonsulent. Dette medførte sentralt organisert skolering i vurdering og eksamenssensur i regi av det daværende Eksamenssekretariatet. I perioden 2003 – 2015 var jeg leder av Norsk Lektorlag og fikk ytterligere kontakt med sentrale skolepolitiske aktører, institusjoner og forskningsmiljøer og med lektorer i skoler over hele landet.